

بررسی تطبیقی شیوه‌های تصمیم‌گیری در سازمان‌های اکو و آسه آن

(نگاهی سیاسی به روند تصمیم‌گیری)

نویسنده‌گان: علیرضا محمدزاده (الله وردی)^۱
و سلیمان ارجمند رشیدی^۲

چکیده

فلسفه ایجاد اکو و آسه آن بسیار به یکدیگر شبیه است، هر دو سازمان با هدف دوری جستن از کمونیسم و با تشویق غرب تأسیس و تداوم یافتند؛ ولی پویایی این دو سازمان در طول زمان تا حدودی متفاوت بوده است. در مجموع کارنامه آسه آن در ابعاد مختلف خصوصاً بعد تصمیم‌گیری در حوزه‌های مختلف درخشان‌تر از اکو است. در تحلیل سیستمی، اجزای یک سازمان منطقه‌یی باید همگون و دارای قدرت برابر باشند تا سیستم بتواند بهترین کارایی را از خود بروز دهد؛ با وجود این که اعضای اکو از حق رأی برابر در تصمیم‌گیری‌های این سازمان برخوردار است؛ اما روندی که عملاً مشاهده می‌شود وجود

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه فردوسی مشهد

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه فردوسی مشهد

نوعی نظام سلسله مراتبی از بالا به پایین با محوریت سه عضو قدرتمند اکو، یعنی ایران، پاکستان و ترکیه است که در مقابل کشورهایی به مراتب کوچکتر و ضعیف تر آسیای مرکزی آذربایجان و افغانستان قرار گرفته است. در ایجاد هر دو نهاد منطقه‌یی مورد بحث انگیزه‌های سیاسی و اقتصادی توأم وجود داشته است؛ اما میزان انگیزه‌های سیاسی در آسه آن بیشتر از نهاد (اکو) مشهود بوده است. انگیزه اولیه آسه آن، استفاده از منطقه گرایشی برای حفظ امنیت در آسیای جنوب شرقی بوده است و به مرور زمان و بعد از ایجاد اعتماد اولیه متقابل همکاری‌ها در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی نیز تسری پیدا کرد.

کلیدواژه‌ها: شیوه‌های تصمیم‌گیری، اکو، آسه آن.

مقدمه

موضوع تحقیق حاضر بررسی تطبیقی شیوه‌های تصمیم‌گیری در سازمان همکاری اقتصادی (اکو) و اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه آن) می‌باشد. در این تحقیق سعی است با استفاده از نظریه‌های مربوط به شیوه‌های تصمیم‌گیری و انواع آن، ضمن توصیف و بیان مختصات و ساختار تشکیلاتی این سازمان‌ها، استراتژی‌ها و تصمیمات آن‌ها مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد؛ بناءً تلاش در این تحقیق بر اینست تا با طبقه‌بندی و تعریف شیوه‌ها و انواع تصمیمات، نکات ضعف و قوت تصمیم‌گیری‌ها و محدودیت‌های آن در سازمان اکو در مقایسه با عملکرد آسه آن در این زمینه، مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد. پرسش اصلی این تحقیق اینست که چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی میان شیوه‌ها و انواع تصمیم‌گیری در سازمان اکو و آسه آن با توجه به ساختار سازمانی، نوع رأی‌گیری و مناسبات سیاسی - اقتصادی میان کشورهای عضو آن‌ها، وجود دارد؟ در جواب به عنوان فرضیه تحقیق حاضر می‌توان بیان کرد؛ تصمیم‌گیری در اکو بر مبنای اراده دول به ویژه دولت‌های قدرتمند است و در آسه آن تصمیمات بیش و کم مبتنی بر اراده جمعی دولت‌ها (همزمان هم ناشی از محاسبه سود و زیان دولت‌ها) و هم در جهت منافع سازمانی است.

روش به کار رفته در این تحقیق کاربردی -مقایسوی می‌باشد و در ارتباط با ضرورت و اهمیت تحقیق می‌توان گفت در متون و منابع موجودی که اندیشمندان در گذشته و حال به آن پرداخته اند، کمتر پژوهشی به صورت مشخص و محدود با تمرکز بر ساختار و شیوه‌های تصمیم‌گیری در این زمینه به بررسی تطبیقی میان این دو نهاد منطقه‌یی پرداخته است؛ بیشتر مقالات و کتاب‌ها بر اساس یک روایت تاریخی تنها نحوه شکل‌گیری و بعضاً به بیان مناسبات اقتصادی و سیاسی میان دولت‌های آن‌ها، آن هم از منظر منطقه‌گرایی بسنده کرده اند؛ بناءً باید گفت هدف اصلی این تحقیق اینست تا با یک بررسی تطبیقی میان اکو و آسه آن نشان داده شود که تصمیم‌گیری در اکو و آسه آن بر مبنای کدام شیوه رأی‌گیری و در جهت تأمین منافع دولت‌ها یا سازمان است؟ و اگر دولت‌هاست، نقش دولت‌های قدرتمند در این میان چیست؟ تا از این طریق بتوان تصمیمات هریک از نهادهای مذکور را در قالب شیوه‌های تصمیم‌گیری (عملیاتی) گنجاند. همچنان سازماندهی این تحقیق به این ترتیب است که در قسمت اول، چارچوب نظری این مقاله را در قالب شیوه‌های تصمیم‌گیری (با توجه به دو بعد سیاسی و حقوقی) سازمانی بیان خواهیم کرد و در قسمت دوم، مرور تاریخی بر شکل‌گیری سازمان‌های مذکور خواهیم داشت و در اخیر به بررسی تطبیقی شیوه‌های تصمیم‌گیری در سازمانهای (اکو) و (آسه آن) بر اساس چهار شاخص، نوع رأی‌گیری در اتخاذ تصمیمات، ساختار سازمانی اکو و آسه آن و نقش آن در تصمیم‌گیری‌ها، حوزه‌های تصمیم‌گیری و نقش عوامل سیاسی و اقتصادی در تصمیم‌گیری‌ها خواهیم پرداخت.

چارچوب نظری تصمیم‌گیری به عنوان یک پدیده سیاسی

تعاریفات مرتبط کمتری در مطالعات مدرن سیاست نسبت به تصمیم، نفوذ و روند آن وجود دارد. بیشتر تأکید بر روی نظم سیاسی و تعریف نفوذ و تصمیم - بر اساس روند اجتماعی در حال جریان - بوده است. تعریف هارولد (لاسول) از اعمال سیاسی که مطالعه تغییرات در ترکیب و ساختار نمونه‌های ارزشی جامعه است، به صورت غیر رسمی چنین

طرح می‌شود:

سیاست، مطالعه‌ی است از این که چه کسی، چه چیزی را چه وقت و چگونه به دست می‌آورد. اعمال سیاسی و تغییرات برحسب واژه‌های رفتاری که در آن، آن‌ها به این اهداف سوق داده شده اند مورد بررسی قرار داده شد. مبنای قرار دادن رهیافت کلاسیک یک نگرانی عمومی برای تعیین اینکه چه چیزی برای بشر مناسب است بود. (Robert S. Wood، ۱۹۷۳: ۴۸۶-۴۸۷)

شیوه های تصمیم‌گیری

مذاکرات بین دولتی: مدل مذاکرات بین دولتی این عقیده را انعکاس می‌دهد که عموماً تصمیمات در سازمان‌های سیاسی در نتیجه مذاکرات بین قویترین بازیگران، که هریک دارای منافع متفاوتی اند، حاصل می‌شود. در سازمان‌های بین‌المللی این دولت‌ها - به ویژه دولت‌های قدرتمند و نماینده‌گان آن‌ها اند که کنترل بر فرآیند تصمیم‌گیری را در دست دارند. تصمیمات بزرگ ناشی از معاهدات ماستریخت، آمستردام و نیس در سازمان ملل متحد به میزان زیادی مؤید این مدل است. (فالکر و زنگل، ۱۳۹۰: ۱۶۸)

اکثریت آراء: برخلاف قبل، نقطه‌تمرکز این مدل بر مذاکرات بین بازیگران ذی‌نفع نیست؛ بلکه این مدل در جستجوی به دست آوردن اکثریت آراء است؛ بنابراین تصمیم‌گیری برای کسب اکثریت آراء از طریق ایجاد ائتلاف بین بازیگران مربوطه حاصل می‌شود؛ بر این اساس، تصمیمات سازمان‌های سیاسی بیش از آنکه منعکس کننده منافع همه بازیگران قدرتمند باشد، منافع اکثریت را انعکاس می‌دهند. (همان: ۱۶۹)

اتفاق آراء: یکی دیگر از انواع تصمیم‌گیری که به دلیل سابقه تاریخی ناکارآمد کمتر به آن پرداخته شده، رأی‌گیری بر اساس اتفاق آراء است (طلایی، ۱۳۸۹: ۱۷۱-۱۷۲) که در بحث حاضر به عنوان یک نمونه و الگو از آن استفاده شده است. براساس این نوع از تصمیم‌گیری، کلیه اعضای سازمان باید موافق رأی بوده و هیچ رأی منفی یا ممتنعی وجود نداشته باشد. در سازمان‌های کوچک تر ولی قدرتمندتر، بیش تر از اتفاق آراء استفاده

می‌شود. (بیگ زاده؛ ۱۳۸۹: ۹۳)

انتخاب عقلانی: در مدل انتخاب عقلانی، محاسبه گری مبنای اتخاذ تصمیم در سازمان‌های سیاسی است؛ بنابراین تصمیمات صرفاً منعکس کننده منافع قوی‌ترین بازیگران یا اکثریت بازیگران درون سازمان نیست و سود خود سازمان باید مدنظر قرار گیرد. لذا تصمیم‌گیری در داخل دول‌ها تحت تأثیر گروه‌های ذینفع قدرتمند نیست. با این حساب، باید تا حدودی ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در سازمان‌های بین‌المللی را از منافع دولت‌های عضو، حتی قویترین آن‌ها، مستقل دانست. (فالکر و زنگل؛ ۱۳۹۰: ۱۷۱)

رویه عملیاتی استاندارد: این مدل بر اهمیت جریان‌های عادی تصمیم‌گیری در سازمان‌های سیاسی به ویژه بر اهمیت فرآیندهای عملیاتی استاندارد در اداره کل تأکید می‌کند. این فرآیندها تأثیر زیادی در تعیین تصمیمات سازمان دارند؛ بنابراین تصمیمات نتیجه محاسبات سود و زیان بازیگران عقلانی نیستند؛ بلکه محصول رویه‌های عادی موجود در موقعیت‌های تکرارشونده تصمیم‌گیری در مورد یک موضوع اند.

مدل سیاست بروکراتیک: مدل سیاست بروکراتیک بر اهمیت دستگاه بروکراتیک در فرآیند تصمیم‌گیری سازمان‌های بین‌المللی تأکید می‌کند؛ ولی، برخلاف مدل رویه‌های عملیاتی استاندارد، مدل سیاست بروکراتیک به این واقعیت توجه می‌کند که هریک از شعب‌های اداری درون سازمان‌های بین‌المللی از تصمیمات مختلفی استقبال می‌کنند؛ بنابراین تصمیمات از مذاکرات بین شاخه‌های مختلف درون دستگاه بروکراتیک سازمان‌های حاصل می‌آیند. هریک از پنج مدل بالا بر تصمیمات مختلفی از سازمان‌های بین‌المللی قابل انطباق اند.

شیوه‌های تصمیم‌گیری

تصمیمات برنامه مند: تصمیمات برنامه مند سازمان‌های بین‌المللی مستقیماً خودمختاری دولت را مورد هجوم قرار می‌دهد؛ زیرا دولت را وادار به تسلیم در برابر هنجارها و قوانین بین‌المللی می‌کند؛ همان‌طور که دولت‌ها عمدتاً خواهان حفظ استقلال داخلی خود هستند،

آن‌ها نسبت به تصمیماتی بی میل هستند که بدون تسلط آن‌ها بر پروسه تصمیم‌گیری به ایجاد هنجارها و قوانین منتهی شود؛ بنابراین اخذ تصمیمات برنامه مند در سازمان‌های بین المللی همیشه در تسلط دولت‌های عضو قرار دارد. لذا دشوار می‌توان تصمیمات برنامه مند را بر اساس مدل‌های انتخاب عقلانی، مدل فرآیندهای عملیاتی استاندارد یا مدل سیاست بروکراتیک تبیین کرد. هر سه مدل بر این فرض قرار دارند که تصمیم‌گیری بیش از آنکه تحت تسلط دولت‌ها بر تصمیمات درون سازمان‌های بین المللی تنها به وسیله مدل‌های اکثریت آراء و مذاکرات بین دولتی قابل فهم است. ایجاد تصمیمات برنامه مند در تسلط دولت‌های عضو و نماینده‌گان آن‌ها قرار دارد. صرف نظر از اینکه تصمیم‌گیری از مدل مذاکرات بین دولتی تبعیت کند یا از مدل اکثریت آراء، دولت‌های عضو و نماینده‌گان آن‌ها در صورتی که خواهان رسیدن به اهداف شان باشند، باید به طور همزمان در دو سطح عمل کنند.

۱. در سطح بین المللی، آن‌ها تا جایی که ممکن است تلاش می‌کنند تا منافع مرتبط با خود را بیشتر لحاظ کنند.

۲. در سطح داخلی، آن‌ها در این جهت تلاش می‌کنند تا از تصمیماتی از سازمان‌های بین المللی حمایت کنند که نفوذ گروه‌های داخلی را تضعیف می‌کند. به سختی می‌توان گفت تصمیمات برنامه مندی که بر اساس مدل مذاکرات بین دولتی و اکثریت آراء در سازمان‌های بین المللی اتخاذ شده اند با معیار انصاف تناسب دارند. فوذ دولت‌های قوی تر در تصمیمات بیش از دولت‌های ضعیف است. این مسأله حتی در مورد سازمان‌هایی صادق است که در آن‌ها همه دولت‌های، عضو از حق رأی برابر برخوردارند. (فالکر و زنگل، ۱۳۹۰: ۱۷۴-۱۷۵)

تصمیمات عملیاتی: تصمیمات عملیاتی سازمان‌های بین المللی کمتر از تصمیمات برنامه مند استقلال داخلی دولت‌های عضو را مورد خدشه قرار می‌دهد. با این حال دولت‌ها با ارائه هنجارها و قوانین بین المللی توانسته اند بخشی از استقلال داخلی خود را حفظ کنند؛

بنابراین دولت‌ها، بدون آنکه خواهان سلطه بر پروسه تصمیم‌گیری باشند، راحت‌تر به اجرای هنجارها و قوانین مورد تأیید تن می‌دهند. در نتیجه بروکراسی بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی می‌تواند از طریق تصمیمات عملیاتی نسبتاً مستقل عمل کند. هیچ کدام از مدل‌های مذاکرات بین‌دولتی و رأی‌گیری اکثریت نمی‌توانند به گونه رضایت بخش تشریح‌کننده این استقلال باشند. مدل‌های انتخاب عقلانی، رویه‌های عملیاتی استاندارد یا سیاست بروکراتیک شرح بهتری، البته به درجات مختلف، از چگونگی استقلال سازمان‌ها را ارائه می‌دهند؛ زیرا این مدل‌ها صلاحیتی بروکراتیک را به رسمیت می‌شناسند که حداقل تا حدودی از دولت‌های عضو استقلال دارد. در هر صورت، بروکراسی‌های بین‌المللی در هر سه مدل ایفا‌کننده نقشی اند که تا حدی از دستگاه بروکراتیک دولت‌های عضو استقلال دارد. هر سه مدل، از یک راه یا از طریق راه‌های مختلف، نشان می‌دهند که سرانجام همواره تصمیم‌گیری در سازمان‌های بین‌المللی، حداقل در سه سطح، به هماهنگی‌های چندجانبه‌ای بین شعبه‌های مختلف ماشین بروکراتیک نیاز دارند.

اول: در سطح فراملی، موقعیت شعبه‌های مختلف بروکراسی سازمان‌های بین‌المللی باید با یکدیگر هماهنگ شود.

دوم: در سطح بین‌المللی، موقعیت شعبه‌های مختلف بروکراسی سازمان‌های بین‌المللی باید با دستگاه‌های بروکراتیک موجود در دولت‌های مختلف هماهنگ شوند و دستگاه‌های بروکراتیک نیز باید با یکدیگر هماهنگی لازم را داشته باشند.

سوم: در سطح داخلی، موقعیت وزرای مختلف باید با یکدیگر هماهنگ شود؛ سپس این موقعیت به نمایندگان ملی در سازمان‌های بین‌المللی اتصال یابد.

هیچ یک از سه مدل این ادعا را ندارند که جایگاه همه دولت‌های عضو، صرف نظر از میزان قدرت یا ضعف آن‌ها، تأثیر برابر را بر تصمیمات سازمان‌های بین‌المللی وارد می‌آورند. (همان، ۱۸۲-۱۸۳)

معرفی سازمان همکاری اقتصادی (اكو)

سازمان همکاری‌های عمران منطقه‌یی که با عنوان آر سی دی شناخته می‌شود در سال ۱۳۴۳ با حضور سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه به عنوان سازمان کوچک در خدمت منابع این سه کشور تأسیس شد؛ پس از تعلیق ایران، در سال ۱۳۵۹ نیز مجموعه آر سی دی کلاً منحل شد. (واحد طراحی و چاپ روابط عمومی و امورین المل، ۱۳۸۷: ۵) سال ۱۹۸۵ سالی بود که این سه کشور اكو را تأسیس نمودند؛ ولی تحول اصلی در سال ۱۹۹۲ و پس از فروپاشی شوروی به وقوع پیوست. در این سال هفت کشور دیگر به مجموعه افزوده شدند که شش کشور از آنها اعضا پاره شده از شوروی بودند. قزاقستان، قرقیزستان، ترکمنستان، تاجیکستان، ازبکستان و آذربایجان به علاوه افغانستان اعضای جدید را تشکیل می‌دادند که تصمیم گرفته بودند به جمع سه کشور سابق افزوده شوند تا اكو از یک سازمان کوچک به یک سازمان نسبتاً گسترده منطقه‌یی تبدیل شود. در سال ۱۹۹۲ مصادف با دلو ۱۳۷۰ نیز برای اولین بار سران کشورهای عضو در تهران دور هم جمع شدند؛ از همین زمان نیز روند جذب کشورهای جدید آغاز گردید. این واقعیت نشان می‌دهد که هر بار تصمیمات سیاسی به نحو مطلوب اتخاذ شود و سران و مقامات عالی کشورها به اهمیت همکاری منطقه‌یی پی ببرند بدون شک تحول مطلوب دور از انتظار نخواهد بود. (وزارت امور خارجه ایران، ۱۳۷۷: ۲-۱۶)

معرفی سازمان همکاری جنوب شرق آسیا (آسه آن)

کشورهای مالزی، فیلیپین و تایلند در تاریخ ۳۱ ژوئیه ۱۹۶۱ با صدور اعلامیه بانگوک اتحادیه کشورهای آسیای جنوبی شرقی را ایجاد کردند؛ هدف از تأسیس این سازمان، ارتقاء توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این بخش از منطقه بوده است. در ۱۷ اوت همان سال، اعضای سابق اتحادیه آسیای جنوب شرقی به اضافه کشورهای اندونزی و سنگاپور، با صدور اعلامیه اتحادیه کشورهای آسیای جنوب شرقی (آسه آن) را تأسیس

نمودند. (شاهنده، ۱۳۷۷: ۹۳-۹۴)

تصمیم‌گیری در اکو و آسه آن

در بخش اخیر این تحقیق به بیان تفاوت‌ها، شباهت‌ها و شیوه‌های تصمیم‌گیری در سازمان‌های اکو و آسه آن با بیان چهار شاخص تصمیم‌گیری در سازمان‌های مذکور خواهیم پرداخت. این تفاوت‌ها عمدتاً شامل موارد زیر می‌باشد.

نوع رأی‌گیری در اخذ تصمیمات

ساختار سازمان‌های اکو و آسه آن

حوزه‌های تصمیم‌گیری

نقش عوامل سیاسی، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی در اخذ تصمیمات

نوع رأی‌گیری در اخذ تصمیمات

در بیان عوامل سیاسی و حقوقی اخذ تصمیمات می‌توان گفت که غیر رسمی بودن، اجماع‌سازی و چانه‌زنی بدون رویارویی از ویژگی‌های مهم تصمیم‌گیری در آسه آن است که در قالب دو هنجار اجماع و مشاوره آشکار می‌شود و حل اختلافات اعضا را در پی دارد. این شیوه تصمیم‌گیری ویژه آسه آن و متفاوت رأی‌گیری بر پایه اکثر آراء، روش‌ها و رویه‌های تصمیم‌گیری قانونی در گفتگوهای چند جانبه غربی است. این هنجارها مبین فرایند تصمیم‌گیری در آسه آن و نشان دهنده دو مؤلفه اجماع و مشاوره است. آسه آن اصل اجماع را در تصمیم‌گیری مورد تأکید قرار می‌دهد و تصمیمات این نهاد باید مورد تأیید تمامی اعضا باشد. (کولایی، ۱۳۹۰: ۶۹-۷۰) این دو هنجار بازتاب روش تصمیم‌گیری سنتی دموکراتیک در جوامع جنوب شرق آسیا به ویژه در روستاها و دهکده‌های مالزی و اندونزی است که در نتیجه گفت و گو، نشست‌ها و مشاوره‌های طرفین بر اساس اجماع تصمیم‌گرفته می‌شود و مطابق با اجماع همه اعضا از موقعیت برابر برخوردار هستند. هر یک از طرفین خود را به نتایج پس از اجماع متعهد می‌کند. این روش ابزار مفیدی برای اعتماد سازی میان اعضا محسوب می‌شود. در واقع این دولت‌ها با

رد رأی گیری به شیوه اکثریت و با تأکید بر مشاوره و گفتگوهای غیر رسمی میان اعضا تلاشی کردند در زمینه های هنجاری رویه خود، متفاوت از غربی ها عمل کرده و به یک معنا محلی عمل کنند. با توجه به آنچه که در مورد هنجارهای آسه آن اشاره شد نمی توان گفت هنجار های آسه آن ترکیبی از هنجارهای سنتی اجتماعی فرهنگی جوامع جنوب شرق آسیا و هنجار های حاکم بر نظام بین المللی است (همان، ص ۷۰)؛ در حالی که اعضای اکو اگرچه موافقتنامه هایی در اثر تعاملات همکاری جویانه بسته اند؛ اما نخست، در این موافقتنامه ها به موضوع هنجاری پرداخته نشده است و دوم، بیشتر تعهد های رسمی به تعبیری روی کاغذ بوده است تا این که در واقع عملیاتی شده، همه اعضا به آن ها پایبند باشند و اجرایی شده باشد. نمونه مهم آن تصویب نشدن موافقتنامه اکوتا توسط برخی از اعضای اکو است. همچنین تصویب و اجرای موافقتنامه ها و طرح های منطقه یی اکو روندی بسیار طولانی را طی می کند که بخشی از آن به ساختار کند تصمیم گیری در کشورهای عضو به ویژه اعضای جدید و بخش دیگر به رقابت ها و اختلاف های سیاسی اعضای بنیان گذار مربوط می شود (که در بخش های بعدی به آن پرداخته خواهد شد) سطح مشارکت پایین یا مشارکت نکردن برخی از اعضای در نشست های مختلف سازمان و مشکلات مربوط به تعویق برخی از جلسات تعیین شده سالانه به دلیل نرسیدن به نصاب لازم را هم نباید از نظر دور داشت.

ساختار سازمانی اکو و آسه آن و نقش آن در تصمیم گیری ها

هر دو تشکیل منطقه یی مورد بحث، ساختارهای سازمانی مناسب با منطقه خود را توسعه دادند. از جهت بالنده گی سازمانی، به ترتیب آسه آن نسبت به اکو روند کاملتری داشته؛ ولی کماکان هر دو سازمان از مشکلات ساختاری خود رنج می برد. آسه آن و اکو توانسته اند در هر یک از حوزه های همکاری، نهاد های متناسب خلق نمایند و طی سال های اخیر رشد قابل توجهی از جهت گسترش سازمان و تعداد کارشناسان داشته است. تفاوت اکو با آسه آن در این است که در وزارت خارجه هر یک از اعضای آسه آن اداره مربوط

تأسیس شده است، و این ادارات توانسته اند ارتباط متناسبی با دبیرخانه آسه آن ایجاد نمایند و دولت‌های عضو به طور نظام‌وار با سازمان منطقه‌یی خود ارتباط برقرار کرده اند. نکته دیگر، میزان اختیار این سه سازمان است. امضای اسنادی چون منشور آسه آن و چشم انداز ۲۰۲۰ آسه آن، افق روشنی (حد اقل در تیوری) برای آینده این سازمان پیش روی قرار داده است. در صورت تصویب منشور آسه آن، اختیار سازمان آسه آن خصوصاً دبیرخانه، افزایش چشم‌گیری می‌یابد و این نهاد همانند اتحادیه اروپا هویت حقوقی نسبتاً مستقلی از اعضا می‌یابد؛ اما در حال حاضر تصور چنین قرآیندی برای اکو تقریباً غیر قابل پیش بینی است؛ هر چند اکو از جهت توان کارشناسی وضعیت بهتری نسبت به دهه ۱۹۹۰ دارد؛ ولی هیچ استقلال عملی از خود ندارد و کار اصلی آن بیشتر هماهنگی در میان اعضا است. بناءً با در نظر داشت شیوه‌های تصمیم‌گیری یاد شده می‌توان گفت تصمیمات در سازمان اکو کمتر در جهت منافع سازمانی (تصمیمات عقلایی) و ناشی از اراده دولت‌ها می‌باشد که این امر خود تصمیمات این سازمان را از کنگوری تصمیمات بروکراتیک خارج ساخته و در دسته بندی تصمیمات مذاکرات بین دولتی و یا اکثریت آراء و به طبع آن در شیوه‌های تصمیم‌گیری برنامه مند قرار می‌دهد. در تحلیل سیستمی، اجزای یک سازمان منطقه‌یی باید همگون و دارای قدرت برابر باشند تا سیستم بتواند بهترین کارایی را از خود بروز دهد؛ با وجود این که اعضای اکو از حق رأی برابر در تصمیم‌گیری‌های این سازمان برخوردارند؛ اما روندی که عملاً مشاهده می‌شود وجود نوعی نظام سلسله مراتبی از بالا به پایین با محوریت سه عضو قدرتمند اکو، یعنی ایران، پاکستان و ترکیه است که در مقابل کشورهای به مراتب کوچک تر و ضعیف تر آسیای مرکزی، آذربایجان و افغانستان قرار گرفته است؛ (تصمیم‌گیری بر مبنای اصل مذاکرات بین دولتی) از این رو، عدم تعدل و ناهمگونی در ساختار قدرت اکو را باید به عنوان یک چالش سیستمی مورد توجه قرار داد. وجود ساختار سلسله مراتبی در این سازمان است که باعث ناامیدی برخی اعضا و گرایش به سمت تشکیل سازمان‌های جدید با پیوستن به سازمان‌های رقیب شده است.

اگرچه در پی اصلاح معاهده از میر، سطح عالی‌ترین رکن سازمان از وزرای خارجه به سران کشور ارتقا یافت؛ اما یکی از مسایل اکو که در مقایسه با دیگر نهاد های منطقه‌یی جای شگفتی است فاصله نسبتاً زیاد نشست‌های وزرای امور خارجه (سالی یک بار) و نشست سران (هر دو سال یکبار) است. این امر با توجه به قرابت جغرافیایی و نیز ساختار و ماهیت سیاسی کشورهای عضو جای تأمل دارد. در صورتی که جهان شاهد نشست های پیاپی (عادی و فوق عادی) رهبران آسه آن و اتحادیه اروپا برای پیگیری برنامه ها و رفع موانع پیش رو است. رهبران اکو در شرایط بسیار بر شتاب و پیچیده تحولات جهان امروز ضرورتی برای اخذ تصمیم‌گیری در مسایل و تحولات موقتی و غیرمترقبه احساس نمی‌کنند.

در شرایط کنونی ایجاد مکانیزم‌های مؤثر در حل و فصل اختلافات بین اعضا ضرورت تقویت دبیرخانه اکو، افزایش بودجه و شمار کارشناسان و اختیارات آن به موازات کاهش بروکراسی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. تجربه نشان داده است که هر سازمان منطقه‌یی در روند توسعه باید از حاکمیت مطلق اعضای خود بکاهد و کشورهای عضو به حاکمیتی فراتر از حاکمیت خود تن در دهند. بدون تردید تحقق این امر با اعطای اختیارات گسترده تر به دبیرخانه اکو و اعتماد به مدیران و برنامه ریزان آن ممکن خواهد بود (تغییر رویکرد متناسب و معقول، از شیوه تصمیم‌گیری برنامه مند به، شیوه عملیاتی و نهایتاً انواع عقلانی تصمیم‌گیری). (کوزه گر کالجی، ۱۳۸۷: ۱۱۴-۱۱۵)

حوزه های تصمیم‌گیری

انسجام نسبی سیاسی در میان اعضای آسه آن به این سازمان اجازه داده است که بسیاری از توافقتنامه های مهم سیاسی را به امضا رسانده و آن‌ها را به اجرا بگذارد؛ در حالی که مهمترین موافقتنامه های امضا شده در اکو اقتصادی، فنی، اجتماعی - فرهنگی و نه سیاسی - بوده اند. غیر از موارد فوق، آسه آن توانسته است در بخش‌های دیگر مورد علاقه

یکدیگر بستر های همکاری را فراهم نماید؛ به طوری که در اغلب موضوعات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی چارچوب‌ها و نهادهایی را تدارک دیده است و اعضا در چارچوب آن‌ها به تعامل می‌پردازند؛ اما مهمترین سند اکو برای پیشبرد فرایند هم‌گرایی «اکوتا» است هرچند تعدادی از کشورها از جمله کشورهای اصلی اکو، آن را مورد تصویب قرار داده اند؛ اما بقیه کشورهای عضو عزم جدی خود را برای تصویب آن نشان نداده اند. حتی در صورتی که اکوتا اجرا شود کشورهای اکو هنوز در وضعیت اوایل دهه ۱۹۹۰ آسه آن قرار می‌گیرند؛ زیرا، از این پس چانه زنی کشورها در مورد اینکه چه کالایی باید مشمول کاهش و حذف تعرفه قرار گیرد آغاز می‌گردد؛ بنابراین به نظر می‌رسد که سال ۲۰۱۵ برای ایجاد منطقه آزاد تجاری در اکو، قدری خوشبینانه باشد. (امیدی، ۱۳۸۸: ۲۸۲)

در ایجاد هر دو نهاد منطقه‌یی مورد بحث انگیزه های سیاسی و اقتصادی توأم وجود داشته است؛ اما میزان انگیزه های سیاسی در آسه آن بیشتر از نهاد دیگر (اکو) مشهود بوده است. انگیزه اولیه آسه آن، استفاده از منطقه‌گرایی برای حفظ امنیت در آسیای جنوب شرقی بوده است و به مرور زمان و بعد از ایجاد اعتماد اولیه متقابل همکاری‌ها در حوزه های اقتصادی و اجتماعی نیز تسری پیدا کرد؛ اما بانیان اکو هر چند انگیزه های سیاسی پنهان در ایجاد این نهاد را در سر می‌پروراندند؛ اما این انگیزه ها هیچ‌وقت به صورت آشکار مطرح نشد و در برنامه های این نهاد نیز دستور کار سیاسی قرار نگرفت؛ حتی برخلاف نهاد های منطقه‌یی دیگر همچون سارک که بعضاً بیانیه های غیر الزام آور در خصوص موضوعاتی چون تروریسم صادر کرده است، اکو حتی از اتخاذ چنین مواضع پرستیژ غیر الزام آور نیز خودداری نمود.

وجود انگیزه های سیاسی در ایجاد آسه آن باعث شد کم و بیش دستور کار سیاسی تداوم داشته باشد و در طول حیات این سازمان، اسناد الزام آور و غیر الزام آور در خصوص همکاری‌های مشترک سیاسی اعضا اتخاذ شده است. موفقیت نسبی تصمیم‌گیری

مؤثر در آسه آن، دیدگاه های نظریه پردازان همگرایی را به اثبات می‌رساند که عوامل مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در انجام رساندن آن نقش دارد. عدم موفقیت قابل انتظار اکو نشان می‌دهد که عوامل سیاسی با توجه به نارسایی‌های نظریه کارکردگرایی مساعدی در فرآیند هم‌گرایی این نهاد وجود نداشته است (همان جا، ۲۸۱-۲۸۲)؛ از جمله دشواری جداسازی وظایف اقتصادی و اجتماعی از وظایف سیاسی انشعاب نیافتن برخی از وظایف اقتصادی و اجتماعی به بخش سیاسی، نگارنده دیدگاه نوکار کردگرایی را برای درک تحولات و اخذ تصمیمات اکو مناسب‌تر می‌داند. اصولاً نوکار کردگرایان به جای آن که به هم‌گرایی به صورتی که در آن اجماع سیاسی و ارزش‌های همگن توسعه پیدا می‌کند توجه داشته باشند، هم‌گرایی را فرایند می‌دانند که بر اساس آن نخبگان سیاسی به تدریج تعریف‌های جدیدی از مسایل منطقه‌یی (نه ملی) ارائه می‌دهند؛ از سویی دیگر نوکار کردگرایان، میان مسایل قدرت و امور رفاهی، جدایی قایل نمی‌شوند؛ زیرا در فرایند توزیع منابع کمیاب، یک سلسله عملکردهای سیاسی رقابت آمیز مطرح می‌شود که نمی‌توان آن را نادیده گرفت؛ بنابراین نمی‌توان به ساده‌گی خطوط روشنی میان کارکردهای اقتصادی، رفاهی، تکنولوژیکی، فرهنگی و سیاسی ترسیم کرد؛ بنابراین در عصر در هم تنیده‌گی اقتصاد و سیاست اکو نمی‌تواند بر مبنای تیوری کارکردگرایی، فقط به امور اقتصادی پردازد و خود را از صحنه مسایل سیاسی و امنیتی جدا بداند؛ از این رو ضرورت باز تعریف اساسی در مبانی تیوریک این سازمان برای پیگیری همزمان مسایل سیاسی، اقتصادی و امنیتی به شدت احساس می‌شود و تجربه ناموفق اکو در دو دهه گذشته به خوبی گویای این واقعیت است. (کوزه گر کالجی، پیشین: ۱۰۸)

همان‌گونه که دیده می‌شود در این میان اکو دارای گرایش صرفاً اقتصادی بوده؛ در حالی که آسه آن در عین اقتصادی بودن، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز هست. همین موضوع نشان دهنده اهمیت همکاری‌ها به ویژه همکاری‌های اقتصادی در این اتحادیه است.

نقش عوامل سیاسی و اقتصادی در تصمیم‌گیری‌ها

جدا از اختلافات سیاسی، منطقه اکو با انبوهی از مشکلات امنیتی نظیر تروریسم و جرایم سازمان یافته فراملی، تجارت مواد مخدر، قاچاق انسان و اسلحه و نیز مهاجرت غیر قانونی روبه‌رو است، بدون تردید ایجاد هماهنگی و فایق آمدن بر این مشکلات که زمینه ساز گسترش توسعه و تجارت منطقه‌یی است بدون هماهنگی سیاسی امکان پذیر نیست. اکو نمی‌تواند به مانند دیگر سازمان‌های موفق منطقه‌یی مانند اتحادیه اروپا، آسه آن و سازمان همکاری شانگهای توجه همزمان و مشترکی را به مسایل اقتصادی، سیاسی و امنیتی داشته باشد؛ به عنوان مثال ضرورت دارد توافق سه جانبه میان ایران، افغانستان و پاکستان در زمینه مقابله با تروریسم، مواد مخدر، و جرایم سازمان یافته به سطح ده کشور عضو اکو گسترش یابد. (امیدی، ۱۳۸۹: ۲۸۱-۲۸۲)

ساختار سیاسی: ده کشور عضو اکو از منظر نوع ساخت سیاسی حاکم، تفاوت‌های نسبتاً زیادی با یکدیگر دارند. این مسأله موجب برخی ناهماهنگی‌ها در پیشبرد سازمان اکو خواهد شد، چرا که هر ساخت سیاسی، نیازها و استراتژی‌ها خود را طلب می‌کند. ایران، گرچه جمهوری است؛ اما نظام ولایت مطلقه فقیه، آن را از سایر جمهوری‌های منطقه متمایز ساخته است. پاکستان کشوری است که محمل کودتاهای نظامی متعددی شده است. ثبات سیاسی در پاکستان مسأله‌یی است که از سطح حداقلی برخوردار می‌باشد؛ از سوی دیگر حضور نظامی امریکا در این کشور به بهانه‌های مختلف، ساخت سیاسی آن را متأثر ساخته است؛ نگاه دین‌گرایز در نظام سیاسی ترکیه در سال‌های قبل، در برخی مسایل موجب اختلافات جدی می‌گشت؛ (امیدی، بی تا: شماره ۱۶، ۱۳۵) از سوی دیگر کشور افغانستان نیز به دلیل حضور گسترده القاعده و طالبان در آن و نیز حضور امریکا در سال ۲۰۰۱ هیچ گونه ثبات سیاسی شکل یافته براساس نظام سیاسی مستحکم را در این مدت

تجربه نکرده است. به نظر می‌رسد این تفرق ساختاری در عرصه سیاست داخلی کشورهای عضو اکو و عدم انسجام سیاسی میان آنان در درک یک نیاز و اخذ تصمیمات در آن زمینه، مؤثر بوده است؛ از سوی دیگر نوع اندیشه سیاسی در پس ساختارهای سیاسی این کشورهاست که موجب جهت‌گیری‌های متفاوت و به تبع آن عدم اتفاق نظر در استراتژی‌ها و تصمیمات سازمانی شده است.

ساختار سیاسی کشورهای آ.سه.آن: اعضای این سازمان را ۱۵ کشور آسیای جنوب شرقی تشکیل می‌دهد که به لحاظ مدل حکومتی تنوع بسیاری در میان آنان وجود دارد. از لحاظ سیاسی در سه آن با کشورهای دارای نظام دموکراسی، پادشاهی، دولت‌های کمونیستی و حکومت نظامیان مواجه هستیم. ما علیرغم تفاوت ظاهری در نظام حکومتی شاهد مشابهت نسبی در سیستم سیاسی کشورهای عضو اتحادیه آسه ان می‌باشیم. در کشورهای اندونزی، سنگاپور و فیلیپین نظام دموکراسی، در مالزی حکومت پادشاهی مشروطه با نهادهای لیبرال دموکراسی، در کامبوج سیستم پادشاهی با وفاداری به نظام دموکراسی و سیستم چند حزبی و در تایلند و برونئی نظام حکومتی پادشاهی دارای نظام پارلمانی در جهت کاهش اختیارات پادشاه و سپردن قدرت به دست نهادهای دموکراتیک، نمایانگر تشابه نسبی در نظام حکومتی کشورهای آسیای جنوب شرقی می‌باشد. البته حکومت نظامیان در میانمار تا حدی استثنا است. این کشورها بنا به نزدیکی فرهنگی و عدم غلظت فرهنگ رایج در ساخت اندیشه سیاسی توانسته اند قرابت‌های سیاسی مطلوبی داشته باشند و با فرهنگ سازی گفتگو، در رفع تنش‌های موجود و احتمالی بکوشند. این حرکت رو به جلو نظام‌های سیاسی کشورهای آ.سه.آن به سمت مردم سالاری و دوری از اقتدارگرایی موجب شده است تا موافقت نامه‌های سیاسی متعددی میان آنان به امضا برسد که در میزان موفقیت آن‌ها و رفع تنش‌های احتمالی میان دول عضو، می‌تواند مفید باشد. (کولایی، سازمند، بی تا: ۷۳)

ساختار اقتصادی: در میان اعضای اکو تشابه نظام‌های اقتصادی به چشم نمی‌خورد. ترکیه و پاکستان دارای اقتصاد آزاد، ایران دارای اقتصاد مختلط و بازار آزاد است و شش کشور بازمانده از شوروی همگی پس از استقلال با دشواری‌هایی برای گذار از نظام سوسیالیستی و رسیدن به نظام بازار آزاد رو به رو بوده‌اند. وضعیت اقتصادی افغانستان نیز بسیار شکننده است. همچنین برخی صاحب نظران بر این باورند که کشورهایی در حال توسعه از دید اقتصادی، بیشتر رقیب یکدیگرند. ایران، آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان از صادرکننده گان نفت و گاز می‌باشند و با یکدیگر رقابت می‌کنند. یکی دیگر از چالش‌های جدی در حوزه اقتصادی ناهمگونی در سیاست‌های تجاری اعضا است؛ در واقع یکی از مسائلی که باعث تقویت هم‌گرایی اقتصادی بین اعضای یک اتحادیه می‌شود، یکسان نمودن و هماهنگ‌سازی قوانین و مقررات تجاری است. (همانجا: ۱۲۰)

متأسفانه علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته قوانین و مقررات تجارت خارجی بین اعضای اکو همگون نیست. در این زمینه تغییرات مستمر در مقررات و ایجاد موانع تعرفه‌یی و غیرتعرفه‌یی جدید، تغییرات مکرر قوانین و مقررات مربوط به صادرات و واردات از مهم‌ترین موارد می‌باشد. پایین بودن سطح تجارت درون منطقه‌یی و مشارکت کم رنگ بخش خصوصی به عنوان تبلور حضور مستقیم مردم در طرح‌های اکو از دیگر ویژگی‌های اقتصادی سازمانی اکو است که تحقق اهداف آن را با مشکل رو به رو ساخته است. ساختار اقتصادی کشورهای آسه آن در میان اعضا آسه آن که شامل دو گروه کشورهای اصلی و کشورهای تازه پیوسته به اتحادیه می‌شوند، کشورهای مالزی، اندونزی، سنگاپور، تایلند و فیلیپین اعضا اصلی اتحادیه می‌باشند که همگی دارای نظام اقتصادی آزاد و سرمایه داری به شیوه غرب هستند؛ اما بقیه کشورها تا زمانی که دارای نظام سوسیالیستی بودند نتوانستند به این اتحادیه وارد شوند و بعد از طی مراحل در جهت گرایش به نظام اقتصاد آزاد و پس از طی مرحله گذار از نظام سوسیالیستی به نظام اقتصاد آزاد به عضویت اتحادیه آسه آن

پذیرفته شدند؛ از سوی دیگر تجارت درون منطقه‌یی این سازمان نیز نسبت به اکو بالاتر می‌باشد (هماجا: ۱۳۲)

نتیجه گیری

قیاس دو سازمان منطقه‌یی آ.سه. آن و اکو می‌تواند موجب فهم بهتر میزان موفقیت‌های این دو سازمان با محوریت شاخص‌های سنجش یکسان شود. این شاخص‌های سنجش در این یادداشت در چهار دسته (نوع رأی‌گیری در اتخاذ تصمیمات، ساختار سازمانی اکو و آسه آن و نقش آن در تصمیم‌گیری‌ها، حوزه‌های تصمیم‌گیری و نقش عوامل سیاسی و اقتصادی) بیان شده است. با استفاده از شاخص اول به بررسی نوع رأی‌گیری در اخذ تصمیمات در این سازمان‌ها پرداخته شد. رأی‌گیری در اکو مبنی بر رأی اکثریت دولت‌های عضو است؛ مگر در قسمت تصمیمات مهم که با اتفاق آراء حاصل می‌شود؛ اما این فرایند در آسه آن به گونه‌یی متفاوت از اکو و سیستم‌های غربی است، هرچند به ظاهر تمام تصمیمات باید بر اساس اتفاق آراء حاصل شود؛ اما الگوی مشاوره و اجماع در این سازمان باعث شده تا همگرایی میان اعضا برای رسیدن به یک تصمیم مشترک و عقلایی را سهل‌تر سازد و این امر سبب می‌شود تا بسیاری از تصمیمات این سازمان عقلانی و در جهت منافع همه دولت‌ها باشد.

با استفاده از شاخص دوم، به بررسی ساختار سازمانی و نقش آن در تصمیم‌گیری‌ها پرداخته شد، با وجود اینکه هر دو سازمان از نهاد‌های تقریباً یکسانی ایجاد شده‌اند؛ اما این به نظر می‌رسد این ساختار نهادی در آسه آن به مراتب منسجم‌تر و برنامه‌مندتر از اکو است. صورت تصویب منشور آسه آن، اختیار سازمان آسه آن خصوصاً دبیرخانه، افزایش چشمگیری می‌یابد و این نهاد همانند اتحادیه اروپا هویت حقوقی نسبتاً مستقلی از اعضا می‌یابد؛ اما در حال حاضر تصور چنین فرایندی برای اکو تقریباً غیر قابل پیش‌بینی است؛ بناءً با در نظر داشت این امر می‌توان گفت تصمیمات در سازمان آسه آن با در نظر داشت

منافع دولت‌ها و منافع سازمان به عنوان یک شخصیت مستقل گرفته می‌شود؛ اما تصمیمات اکو کمتر در جهت منافع سازمانی و ناشی از اراده دولت‌ها می‌باشد که این امر خود تصمیمات این سازمان را از کتگوری تصمیمات بروکراتیک خارج ساخته و در دسته بندی مدل تصمیم‌گیری اکثریت و تصمیمات بین دولتی و به طبع آن در شیوه‌های تصمیم‌گیری برنامه مند قرار می‌دهد.

شاخص سوم، به تعیین حوزه‌های تصمیم‌گیری پرداخته است در ایجاد هر دو نهاد منطقه‌یی مورد بحث انگیزه‌های سیاسی و اقتصادی توأم وجود داشته است؛ اما میزان انگیزه‌های سیاسی در آسه آن بیشتر از نهاد دیگر (اکو) مشهود بوده است. انگیزه اولیه آسه آن، استفاده از منطقه گرایی برای حفظ امنیت در آسیای جنوب شرقی بوده است و به مرور زمان و بعد از ایجاد اعتماد اولیه متقابل همکاری‌ها در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی نیز تسری پیدا کرد.

با بررسی شاخص چهارم، به بررسی نظام‌های اقتصادی و سیاسی در کشورهای عضو این دو سازمان پرداخته شد. تشابه نظام‌های اقتصادی و اتخاذ مواضع سیاسی نزدیک به هم در چارچوب ساختارهای سیاسی نسبتاً مشابه در میان کشورهای آسه آن نسبت به کشورهای تشکیل دهنده اکو یکی از دلایل موفقیت آس. آن در تحقق اهداف اساسی و تصمیم‌گیری‌های مناسب تر می‌باشد به نظر می‌رسد سازمان منطقه‌یی اکو کمتر توانسته است به اهداف مهمی که در تشکیل آن مد نظر بوده است، دست یابد. بعد از عضوگیری سال ۱۹۹۲ یکی از توقعات ایران از این سازمان ایجاد سازمان منطقه‌یی قدرتمند از دولت‌های اسلامی غیرعرب بود تا بتواند در مقابل اتحادیه عرب قدرت نمایی نماید؛ ولی مرور زمان نشان داد که این کشورها خود به اندازه دولت‌های عربی غیرقابل اعتماد هستند. نگاه دین‌گرایز در نظام سیاسی ترکیه در سال‌های قبل، در برخی مسایل موجب اختلافات جدی می‌گشت.

منابع

- ۱- امیدی، علی. (۱۳۸۸). *منطقه گرایی در آسیا: نگاهی به سازمان‌های آسه آن، سارک و اکو*. تهران: وزارت امور خارجه. مؤسسه چاپ و انتشارات.
 - ۲- بروجردي، محمد. (۱۳۸۰). *اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا*. دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه. تهران: ص ۱۶۹.
 - ۳- بیگ، زاده ابراهیم. (۱۳۸۹). *حقوق سازمان‌های بین الملل*. تهران: چاپ اول. مجمع علمی و فرهنگی مجد.
 - ۴- پاکدامن، رضا. (۱۳۷۹). *سازمان همکاری اقتصادی (اکو)*. تهران: نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
 - ۵- دفتر امور اکو. (۱۳۷۷). *سازمان همکاری اقتصاد*. تهران: وزارت امور خارجه. مؤسسه چاپ و انتشارات.
 - ۶- طلایی، فرهاد. (۱۳۸۹). *حقوق سازمان‌های بین الملل*. تهران: انتشارت جنگل.
 - ۷- فالکر ریتبرگر، برنارد و ماتياس، استاچ زنگل. (۱۳۹۰). *سازمانهای بین المللی حوزه سیاسی، سیاست و سیاستگذاری*. ترجمه علی بغیری شاهرودی. تهران: نشر دانشگاه امام صادق (ع).
- مقالات:**
- ۱- امیدی، علی. (ب ت). «تأثیر ژئوپلیتیک در رخوت همگرایی اکو و بالندگی آسه آن»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال دوم - ش ۱، شماره مقاله ۱۶.
 - ۲- امیدی، علی. (۱۳۸۸). «عملکرد ۴۲ ساله آسه آن و نقشه راه تا سال ۲۰۲۰». فصل نامه علوم سیاسی سیاست خارجی، شماره ۸۹ علمی - ترویجی.
 - ۳- شاهنده، بهزاد. «آیا اتحادیه آسه آن میتواند آینده ی سازمان همکاری های اقتصادی (اکو) باشد». فصل نامه علوم سیاسی مطالعات خاورمیانه، شماره ۱۳.
 - ۴- کولایی، الهه و سازمند، بهاره. (۱۳۹۰). *همگرایی منطقه ای در آسیا: تحلیل تطبیقی اکو و آسه آن*. رهیافت های سیاسی - بین المللی. تهران.
 - ۵- کوزه گر کالجی، ولی. (۱۳۸۷). «تحقق اکوتا و چشم انداز اکو ۲۰۱۵ فرصت ها و چالش های اکو»، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶.
- 6- Robert S. Wood, *The behavioral persuasion and decision making approaches to*